

К. А. Покляцька,
аспірантка

УДК 007: 304: 070

Діагностування проблемно-тематичної спрямованості літературно-художніх журналів

У статті подано аналіз концептуально-тематичних особливостей публіцистики, представленої на сторінках провідних літературно-художніх видань «Всесвіт», «Иностранная литература» та «Lire», що виступають інтерпретаторами культурних і суспільних процесів, які відбуваються в різних куточках нашої планети.

Для визначення головної тематичної спрямованості публікацій використано кількісну методику діагностики, що передбачає застосування кількісних методів аналізу. Проведені дослідження допомогли встановити переважну більшість тем публікацій видань за 2010–2013 рр., присвячених питанням соціального, суспільного та повчального характеру, людських стосунків, громадянського виховання, боротьби за національне відродження тощо.

Ключові слова: літературно-художні видання, «Всесвіт», «Иностранная литература», «Lire», концептуально-тематичні особливості, соціокультурні аспекти.

Вступ. На початку ХХІ ст. на тлі сучасного глобального розвитку суспільства та інтенсивної міграції населення проблеми дослідження комунікативних процесів увійшли до найактуальніших проблем людства.

Перед науковцями різних галузей знань, однією із яких є міжкультурна комунікація, постає чимало питань, які потребують ґрунтовного осмислення. Дослідники виокремлюють різноманітні аспекти зазначеної теми – причини, принципи, механізми взаємодії між культурами в різних сферах людської діяльності тощо. Провідне місце в такій системі посідає література, яка виступає репрезентуючим елементом культури та відображає головні тенденції її розвитку.

Актуальність дослідження зумовлена постійним розширенням контактів, які стають дедалі інтенсивнішими між представниками різних культур, спричинених бурхливим економічним розвитком багатьох країн і науково-технічним прогресом. Зв'язок явищ культури та комунікації розглядався у працях філософів ХVІІ–ХХ ст. Л. Вітгенштайна, Ю. Габермаса, Г. Гадамера, І. Канта, Ф. Ніцше, П. Сорокіна, І. Фіхте, З. Фройда, О. Шпенглера та ін. [1]. У післявоєнний період на основі ідеологічного підґрунтя з'явився суспільний феномен – міжкультурна комунікація, яка згодом стала одним із об'єктів дослідження науковців та визначає ставлення суспільства до так званих «екзотичних» культур і мов.

Термін *міжкультурна комунікація* вперше з'явився в 1954 р. у надрах американської наукової школи культурантропологів, представники якої Е. Т. Хол і Г. Л. Трегер у праці «Culture

as Communication» («Культура як комунікація») запропонували для широкого використання цей термін, обґрунтували безпосередній зв'язок між культурою та комунікацією і можливість порівнювати культури різних народів світу, керуючись спільним для всіх культур [2; 3]. У середині ХХ ст. поняття «міжкультурна комунікація» досліджували такі західноєвропейські вчені, як К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Г. Гофстаде, С. Даль, К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Л. Самовар, Д. Трагер [4].

Російські вчені (Т. Грушевицька, В. Попков, О. Садохін, С. Тер-Мінасова, У. Гудикунсг та ін.), ведучи мову про міжкультурну комунікацію, керуються поєднанням двох понять – «культура» та «комунікація» [4; 5]. При цьому С. Г. Тер-Мінасова наголошує, що здатність до розвитку комунікативної компетенції характерна для всіх представників *Homo sapiens*, але конкретна реалізація цієї здатності зумовлена культурою. Крім того, ця здатність зазнає впливу і самого індивідуального досвіду людини, тому часто цей досвід стає на заваді взаєморозумінню людей спільної культури та мови, не кажучи вже про представників різних культур [6]. У зв'язку з цим виникає потреба виділення таких **ключових положень міжкультурної комунікації:**

• *міжкультурна комунікація* – це взаємодія культур, що відбувається в певному просторі і часі, де феномен культури розглядається як родове поняття, культурні контакти набувають різних форм, що знаходять своє вираження в дотикові, взаємовідношенні, синтезі, доповнюваності та діалозі;

• *міжкультурна комунікація* – це взаємодія культур, за якої вони вступають у діалог, відбувається їх актуалізація, завдяки чому проявляється загальнолюдське і специфічне кожної культури як системи;

• *міжкультурна комунікація* – це взаємодія культур, що отримує свою екстеріоризацію через мову та вербальний зміст, які створюють специфічну картину світу [7; 8].

В Україні наукова нива досліджень міжкультурної комунікації тільки формується, але цю тему висвітлюють у своїх працях В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Гриценко, І. Дзюба, А. Єрмоленко, Л. Нагорна, П. Скрипка.

Мета нашої статті полягає в тому, щоб на прикладі літературних видань «Всесвіт», «Иностранная литература» та «Lire», діагностуючи їх проблемно-тематичну спрямованість, з'ясувати, що стало об'єднувальним чинником у зазначених журналах.

Для досягнення поставленої мети вирішували такі *завдання*: 1) ознайомитися з матеріалами, представленими у виданнях за 2010–2013 рр.; 2) зробити аналіз публікацій видань за цей період; 3) простежити на основі діагностування проблемно-тематичну спрямованість публікацій.

Теоретичне підґрунтя та гіпотези. Міжкультурна комунікація визначається як функціонально зумовлена комунікативна взаємодія людей – носіїв різних культурних спільнот. Зорієнтоване це явище на взаємопроникнення культурно-комунікативних смислів, досягнення взаєморозуміння з урахуванням і збереженням «національної картини світу», їх взаємозбагачення в соціокультурному та духовному планах.

В інтерпретації А. Кребера і К. Клакхона поняття «культура» подається як сукупність матеріальних предметів, об'єктів, ідей, образів, створених самою людиною протягом її історії, як «друга природа», що утворює власне людський світ, на відміну від дикої природи. При цьому науковці наголошують, що «культура складається з явних і прихованих схем мислення та поведінки, що є специфічним досягненням людських спільнот, утілених у символах, за допомогою яких вони сприймаються та передаються від людини до людини і від покоління до покоління. Сюди треба долучити і ті досягнення, які проявляються у створених культурним суспільством матеріальних благах. Осердям будь-якої культури є ідеї... і найбільші цінності, які передаються за допомогою традицій. Культурні системи можуть розглядатися, з одного боку, як результат завершених дій, а з другого – як підґрунтя дії в майбутньому» [9].

Згідно з цим визначенням цілком очевидним є сприйняття культури як складного феномена, що охоплює матеріальні та соціальні явища, а

також різні форми індивідуальної поведінки та організованої діяльності людини, що допомагають їй зрозуміти власні дії, пояснити відмінності в поведінці, менталітеті, національному характері представників різних культур і взагалі людську здатність розвивати культуру через комунікацію, спілкування, різноманітні форми взаємодії та контактів. Усе, що створене людиною чи має до неї стосунок, є частиною культури. Комунікація та спілкування виступають важливим складником людського життя, а тому і частиною культури. Голландський науковець Г. Хофстеде вважає, що культура – це «ментальне програмування людини», яке складається з моделей: як ми думаємо, як відчуваємо і як діємо. Джерелом цих ментальних програмувань є соціальне довкілля, в якому людина зростає і набуває свого життєвого досвіду (сім'я, школа, друзі, місце роботи тощо) [10].

Результати й обговорення. Французька дослідниця Д. Гратон на основі досліджень Е. Хола порівняла міжкультурну комунікацію з айсбергом, одна частина якого є видимою, а друга під водою. У першій ми бачимо культурні аспекти суспільства, які містять у собі дрес-код, їжу, мову, музику, літературу тощо. Тобто те, що зазвичай виникає на думці при згадці слова «культура» [11]. Але це поняття є значно ширшим та доповнюється «зануреною частиною айсберга», яку можна назвати несвідомим – це наші цінності, прагнення, переконання, проблеми, з якими суспільство стикається протягом життя.

Більшість науковців досліджують видиму частину айсберга, але й друга його частина для людства не менш важлива. Для визначення основної тематичної спрямованості публікацій ми використовували кількісну методику діагностики, що передбачає застосування відповідних методів аналізу. На основі проведених досліджень були встановлені кількісно переважні теми публікацій видань за 2010–2013 рр. Серед проблемно-тематичних аспектів, які найбільше висвітлювалися на сторінках журналів, можна виділити міжособистісні стосунки, культуру, гуманізм, релігію та екологію. Аналіз отриманих результатів показав, що 31 % становлять матеріали, присвячені проблемам міжособистісних стосунків, 23 % – культурі, 20 % – гуманізму, 4 % – релігії, 3 % – екології. Решта 19 % публікацій стосуються інших проблем, висвітлених авторами журналів.

Тематиці міжособистісних стосунків відводиться основне місце на сторінках видань. Причому, у журналі «Lire» (2012. – № 408) надруковано матеріал німецького соціолога масової культури, письменника і публіциста Зігфріда Кракауера «Мутантний соціальний клас», у

якому йдеться про дослідження, проведене журналістом у 1929 р., що показує соціологічну реальність німецьких робітників у Берліні. Автор описує два типи робітників: ті, які займаються питаннями держави, і клас буржуазний. Автор називає останніх новим «середнім класом», до якого зараховує секретарів великих підприємств, співробітників банку, страхових компаній тощо. Він показує, як ці два класи між собою взаємодіють, які в них є спільні та відмінні риси.

У журналі «Иностранная литература» (2012. – № 2) цю тему розміщено роман Томаса Бернхарда «Пропаций», перекладений з німецької О. Маркіним. «Пропаций» – це розповідь про піаніста, яка звучить як музичний твір. У романі розповідається про трьох друзів, котрі навчалися виконавської майстерності у Відні в одного знаменитого викладача. Роки навчання визначили їхні подальші долі. Один із них, Гленн Гульд, став усесвітньо відомим піаністом-віртуозом. Другий, опинившись у полі впливу обдарованого товариша й конкурента, покінчив із життям. Третій розмірковує про їхнє спільне минуле, про творчість і сенс життя. Центральною постаттю роману став один із трьох друзів, Вертхаймер, прозваний Гульдом-пропацем. Спочатку він знищив у собі піаніста, а згодом наклав на себе руки. Вертхаймер заплутався на своєму професійному шляху і збився зі шляху морального, не знаючи виходу, він вирішив звести рахунки з невдалим, «пропацем» життям.

Чеський письменник Мілан Матейчик у романі «Помирати треба натще», надрукованому у «Всесвіті» (2011. – № 3–4), розповідає на прикладі головного героя Матея про події, що відбувались у Чехословаччині в 1945 р. Автор описує наслідки дій німецьких загарбників та більшовицької влади. Письменник пише про дитинство Матея, який у ранньому віці поховав маму, а через деякий час у зв'язку з арештом батька опинився в інтернаті. Закінчивши середню школу, хлопець нарешті зустрічається з батьком та їде з ним працювати на туристичній базі у Кроконошах, де заробляє копійки і живе впроголодь. Але розрадою для нього виявилася зустріч з Ярмілою, яка невдовзі стала його дружиною і народила сина Петрика та доньку Адель. У другій половині 70-х рр. Матей зі своїми колегами організовує художньо-промисловий кооператив, де виготовляє чеські і словацькі герби міст. Однак невдовзі через бюрократичну систему сім'я покидає рідний дім і втікає.

Таким чином, на прикладі одного роману можна побачити, що автор порушує безліч глобальних проблем людства, серед яких – проблеми війни, проблеми бюрократизму, проблеми людських стосунків та ін.

Щодо культурної тематики, то в кожному виданні представлено різноманітні дорожні нариси, предметом зображення в яких є подорож чи мандрівка різними містами і країнами. Наприклад, у журналі «Всесвіт», у нарисі «Під небом Південної Кореї» (2011. – № 9–10), ми спостерігаємо за відображенням картини дійсності одного з представників найрозвинутіших за рівнем високих технологій регіонів світу – Південної Кореї. Автор ніби проводить екскурсію для читачів містом Сеул, розташованим на річці Ханган на північному заході країни, розповідаючи про історію міста та про його сучасний стан. У журналі «Lire» (2012. – № 409) вміщено нарис Трістана Савіна «У серці Африки» про особливості «чорного» континенту. При цьому, використовуючи факти з автобіографічної повісті Ернеста Хемінгуея «Зелені пагорби Африки», автор описує життя тубільців, кліматичні умови континенту, його природу тощо.

Редакція журналу «Иностранная литература» питання культури найчастіше подає в жанрі нарису про відомих діячів культури – художників чи музикантів. Таким, наприклад, є матеріал про відомого в історії Америки художника Ендрю Уайета (2013. – № 8). Він писав аквареллю і темперою трагічні портрети будинків, доріг, речей, пір року, струмків та людей. Його роботи, зараховані мистецтвознавцями до категорії реалістичних, викликають нескінченні дебати щодо природи модернізму.

У журналі «Всесвіт» (2011. – № 9–10) Йосип Бродський торкнувся релігійної тематики віроповчального характеру. Основна відмінність його поеми «Гора в країні Морія» від третьої частини «Римського триптиха» полягає в тому, що письменник акцентує увагу читача на переживаннях Іссака, який ішов незвіданою дорогою, на відміну від Авраама, котрий мав принести в жертву рідного сина. Автор показує боротьбу Авраама з особистим відчаєм і переживаннями. Кожен рядок поеми стає ніби випробуванням на стійкість, і ці відчуття передаються й читачеві.

«Иностранная литература» (2010. – № 11) подає поезію каталонського поета Жасінт Вердаге, який у вірші «Наклепникам» звертає увагу людей на те, що за їхні лихі вчинки, такі як наклеп, зрада, підступність та ін., вони будуть покарані Богом.

Журнал «Lire» публікує уривки античного роману «Метаморфози» (2012. – № 409), де поєднуються проблеми релігійного життя та міжособистісних стосунків людей. У книзі розповідається про неймовірні пригоди безпутного багатого римського юнака Луція, захопленого жінками, що володіють чаклунством. Коли герой опинився в грецькій області Фессалія, яка

в античності вважалася батьківщиною магії, його перетворили на віслюка, який спостерігає за стосунками людей різних верств і зазнає понижень. Виснажений та доведений до відчаю Луцій просить богів про допомогу, і на його молитву відгукується богиня Ісіда. За її вказівкою Луцій з'їдає квітучі троянди й знову перетворюється на людину.

Значну увагу видання приділяють питанням гуманізму та екології, які на тлі сучасного глобального розвитку суспільства не лише притаманні якомусь конкретному регіону певної країни, а дедалі більше стають проблемами часу, що торкаються кожного з нас.

У журналі «Lire» (2013. – № 412) надруковано роман японського письменника Харукі Муракамі «Андеграунд», який присвячено терактам, здійсненим сектантами в Токіо. Автор описує долі жертв газової атаки секти Вум у токійському метро в 1995 р. Письменник брав інтерв'ю у жертв та катів, зібрав докупи їхні свідчення й зробив книгу. Він розмовляв із шістдесятма трьома постраждалими, які того дня були там, у метро. Окрім свідчень про події того дня, Муракамі намагався якомога більше дізнатися про їхнє дитинство, перше кохання тощо. На думку автора, важливим було абсолютно все, але його насамперед цікавило, що це за люди та в чому полягали персональні трагедії кожного з них.

Вартий уваги і документальний роман «Тінь сонця. Переліт із Косова: історія жінки», написаний Ремзей Шерефе у співавторстві з Робертом Девідсоном. Твір надрукований у журналі «Всесвіт» (2012. – № 3–4). Автори зосереджують увагу на воєнних подіях у колишній Югославії та сербсько-албанських конфліктах у Косово. Проте не менш важливе місце в романі відводиться боротьбі за життя мусульманської сім'ї та головної героїні, яка хвора на рак. Автор порушує проблеми політичних конфліктів, міжетнічного порозуміння та інтеграції біженців в англійському суспільстві.

Сучасна іспанська письменниця Мерседес Карлон Санчес в автобіографічному романі «Розтрощений хідник» (Всесвіт. – 2012. – № 9–10) пише сповідь про те, як сприймає громадянську війну та довколишній світ очима й почуттями маленька дівчинка. Президент Асоціації іспанців України О. Пронкевич так відгукується про цей роман: «Письменниця створила в цій чудовій книзі справжнє диво: хоча оповідь ведеться від імені маленької дівчинки, в ній немає ані краплі тривіальності». Автор пише про те, як вона пережила оточення й облогу її рідного міста Ов'єдо без води, світла і майже без їжі. Вона описує, як відбувалися безжалісний обстріл людей та бомбардування міста.

Журнал «Иностранная литература» публікує розповіді Грети Мюллер зі збірки «Низини»,

перекладені з німецької (2010. – № 1). У публікації представлено п'ять ранніх творів письменниці, яка стала у 2009 р. лауреатом Нобелівської премії. Це короткі оповідання особливої стилістики та образності. Перед читачем проходять сцени повсякденного непростого життя, де безликі люди не живуть, а страждають. Приміром, у «Надгробній промові» відображено візуально розмиті, але фізично відчутні біль і страждання про трагічне минуле – Другої світової війни. Відтворюється простір пам'яті як провини і болю, невиразно усвідомлюваних, але фізично і раніше яскраво відчутних. Така вона генетична пам'ять, збережена живою матерією. Але й минуле, і сьогодення поступово вбивають свідомість людини, доводячи її до стану не-свідомих живих істот і розмиваючи фізичну оболонку буття. Ця думка в загостреній формі передається в оповіданні «Німецький проділ і німецькі вуса». Буття в ньому перетворюється на постійні сутінки: «...в селі цілий день смеркає, але жодного ні дня не настає, ні ночі. Немає ні ранкових сутінків, ні вечірніх. У людей сутінки на обличчях ... Вони в усіх однаково сірі...».

Висновки. Журнали «Всесвіт», «Иностранная литература» і «Lire», які публікують оригінали та переклади поезій і прозових творів письменників різних країн світу, є провідними літературно-художніми виданнями – інтерпретаторами культурних і суспільних процесів, що відбуваються в різних куточках нашої планети.

Міжкультурну комунікацію у виданнях спрямовано на соціальну, політичну, економічну та культурну взаємодію багатьох народів, вона забезпечує культурний обмін та доступ до літературної спадщини письменників, що сприяє міжкультурному діалогу. Ця комунікація визначається як функціонально зумовлена комунікативна взаємодія людей – носіїв різних культурних спільнот, орієнтована на взаємопроникнення культурно-комунікативних смислів, досягнення взаєморозуміння з урахуванням та збереженням «національної картини світу», їх взаємозбагачення в соціокультурному й духовному планах.

На основі проведених досліджень було встановлено кількісно переважні теми публікацій журналів «Всесвіт», «Иностранная литература» та «Lire» за 2010–2013 рр. Серед проблемно-тематичних аспектів, які найбільше висвітлювалися на сторінках журналів, можна виділити міжособистісні стосунки, культуру, гуманізм, релігію та екологію. Аналіз отриманих результатів показав, що серед загальної кількості публікацій 31 % становлять матеріали, присвячені проблемам міжособистісних стосунків, 23 % – питанням культури, 20 % – гуманізму, 4 % –

релігії, 3 % – екології. Решта 19 % публікацій стосуються інших питань, пов'язаних з певними літературно-мистецькими подіями, ювілейними датами, конференціями, книжковими ярмарками тощо.

Аналіз літературних публікацій журналів засвідчив, що завдяки талановитим перекладам творів зарубіжних письменників відбувається діалог світових культур та їх взаємозбагачення, виникають нові міжкультурні комунікації. Вони спрямовані на соціальну, політичну, економічну та культурну взаємодію багатьох народів і забезпечують культурний обмін та доступ до їхньої літературної спадщини. Аналіз концептуально-тематичних особливостей публіцистики, представленої на сторінках журналів, свідчить про широке висвітлення в них питань соціального, суспільного та віроповчального характеру, людських стосунків, громадянського виховання, боротьби за національне відродження та ін.

Зважаючи на порушені в публікаціях літературних видань проблеми суспільного розвитку, з'ясовано, що об'єднувальним чинником у зазначених журналах є проблеми міжособистісних стосунків, культури, гуманізму, релігії та екології. Тому ці та інші нагальні проблеми, з якими стикається суспільство в сучасному світі, потребують глибоких досліджень науковців різних країн.

Матеріали, опубліковані в журналах «Всесвіт», «Иностранная литература» та «Lire», незалежно від культурно-історичної чи соціально-політичної ситуації, завжди залишаються невичерпним джерелом, у якому українську літературу можна аналізувати в контексті світової.

1. *Рот Ю.* Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг / Ю. Рот. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 275 с.

2. *Trager G.* Culture as Communication: A Model and Analysis / G. Trager, E. Hall. – New York, 1954.

3. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Смартбук, 2008. – 656 с.

4. *М'язова І. Ю.* Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / І. Ю. М'язова. – К., 2008. – 184 с.

5. *Фурманова В. П.* Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам / В. П. Фурманова. – М., 1995. – 189 с.

6. *Тер-Минасова С. Г.* Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Логос, 2000. – 234 с.

7. *Могилевич Б. Р.* Межкультурная коммуникация в контексте социологии культуры / Б. Р. Могилевич // Известия Саратов. ун-та. Сер. : Социология. Политология. – Саратов, 2009. – Т. 9. – Вып 4. – С. 21–25.

8. *Taylor O. L.* Cross-Cultural Communication: An Essential Dimension of Effective Education / Orlando L. Taylor. – Revised and reprinted, 1990.

9. *Kroeber A.* Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions / A. Kroeber, C. Kluckhohn. – Cambridge, 1952. – С. 161.

10. *Садохин А. П.* Культурология: теория и история культуры : учеб. пособ. / А. П. Садохин. – М. : Эксмо, 2007. – 624 с.

11. *Violette I.* A la rencontre de soi de l'autre. Guide d'adaptation interculturelle destiné aux étudiantes et étudiants de l'Université de Moncton / I. Violette, H. Deschênes. – Moncton, 2012. – 58 p.

Подано до редакції 15. 10. 2014 р.

Poklyatska Kateryna. Diagnostics of the problem-thematic focus of literary and art magazines.

The article analyzes the conceptual and thematic features of journalism represented on the pages of the leading literary publications of «Vsesvit», «Inostrannaya literatura» and «Lire», which are the interpreters of cultural and social processes that take place in different parts of our planet.

To determine the main thematic focus of the articles it is used the quantitative diagnostic technique that stipulates application of quantitative methods of analysis. On the basis of the studies it was established by the number of publications the prevailing theme of publications for 2010–2013 devoted to the issues of social, public and instructive nature, human relationships, civic education, struggle for national revival and others.

Keywords: literary and art editions, «Vsesvit», «Inostrannaya literatura», «Lire», conceptual thematic features, socio-cultural aspects.

Покляцкая Е. А. Диагностирование проблемно-тематической направленности литературно-художественных журналов.

В статье дается анализ концептуально-тематических особенностей публицистики, представленной на страницах ведущих литературно-художественных изданий «Всесвіт», «Иностранная литература» и «Lire», выступающих интерпретаторами культурных и общественных процессов, которые происходят в различных уголках нашей планеты.

Для определения основной тематической направленности публикаций использована количественная методика диагностики, которая предусматривает применение количественных методов анализа. Проведенные исследования помогли установить преобладающие по количеству темы публикаций изданий за 2010–2013 гг., посвященных вопросам социального, общественного и поучительного характера, человеческих отношений, гражданского воспитания, борьбы за национальное возрождение и др.

Ключевые слова: литературно-художественные издания, «Всесвіт», «Иностранная литература», «Lire», концептуально-тематические особенности, социокультурные аспекты.